

İTALYA'DAKİ KÖPRÜ VE ÇEŞME YAPILARININ TÜRKİYE'DEKİ BENZERLERİNİN KORUNMASI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Nezihat Köşklük Kaya¹

Özet

Yoğun bir tarihsel mirasa sahip olan İtalya'da özellikle, mimarlık tarihi açısından zengin bir çeşitlilik gösteren köprü ve çeşmelerin önemli bir yeri vardır. Bu yapılar, kentsel peyzajın vazgeçilmez bileşenleri olup, İtalya'nın turistik çekim noktalarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda da kamusallığın en yüksek olduğu noktalardır. Bu anlamda bizi, çoğu atıl durumda olan ülkemizdeki benzerlerinin korunması konusunda düşünmeye itmektedirler. İtalya'daki gözlem ve incelemelere dayanarak hazırlanan bu bildiride, köprü ve çeşme yapıları tarihsel mirasın sürdürülebilirliği bağlamında ele alınmıştır. Bu su yapılarının çalışılma nedeni, ülkemizdeki sayısız örneğin korunması ve sürdürülebilirliği için model olabileceği düşüncesidir.

1. Giriş

Bu çalışmada su yapıları bağlamında, İtalyan köprü ve çeşmeleri, yerinde yapılan çalışmalarla incelenmiştir. İtalya, koruma bilinci açısından dünyanın en önemli ülkelerinden biridir. Bu nedenle zengin bir tarihi yapı stokuna sahip olup, tarihsel mirası nesilden nesile aktarılmaktadır. Tarihi yapıların çok çeşitlilik gösterdiği ülkede, özellikle su yapılarından köprü ve çeşmelerin önemli bir yeri vardır. Bu yapılar, kentsel peyzajın vazgeçilmez bileşenleri olup, İtalya'nın turistik çekim noktalarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda da kamusallığın en yüksek olduğu noktalardır. Günümüzde çoğu orijinal fonksiyonunu sürdüren bu yapılar, Türkiye'deki benzerlerine örnek oluşturduğu için incelenmiştir. Çünkü ülkemiz söz konusu olduğunda, benzer su yapılarının özellikle de çeşmelerin büyük çoğunluğunun yıkılıp tahrip olduğunu, fonksiyonlarını yitirdiğini, dönemin mimari beğeni ve biçimine göre yenilenirken özgün karakterini kaybettiğini ve yerlerine zaman içinde yenilerinin yapıldığını üzülmekteyiz.

Bu bildiride problem/soru, İtalya'yı nasıl örnek alabileceğimize? Çalışmanın amacı ve kapsamı, bu sorudan yola çıkarak, tarihsel koruma bilincinin çok yüksek olduğu ülkelerden biri olan İtalya'daki örnekler doğrultusunda ülkemizde neler yapılabileceğinin

¹ Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Buca, İzmir - nezihat.koskluk@deu.edu.tr

tartışılmasıdır. Çalışmada, bir bilimsel araştırma süreci içinde sık sık başvurduğumuz yöntemlerden biri olan, benzerlikleri ve ayrılıkları ortaya koyarak, olayların zaman süreci içindeki değişimlerini ya da aynı zaman süreci içindeki yapısal-işlevsel durumlarını anlamaya yarayan "karşılaştırma yöntemi" kullanılmıştır. Dolayısıyla kurgu, iki ülkeyi karşılaştırmalı olarak ele almak, farklılıkları çalışmanın başlığı doğrultusunda ortaya koymaktır.

Çalışmanın özgün katkısı, İtalya'daki köprü ve çeşme yapılarının günlük hayattaki kullanım pratiklerinin Türkiye'ye taşınması, tarihsel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında ele alınmasıdır.

2. İtalya'daki Köprü ve Çeşme Yapılarının Kullanım Pratikleri

İtalyan köprü ve çeşmeleri, mimarlık tarihi açısından zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Bu bildiride İtalyan köprü ve çeşme yapıları, kullanım pratikleri bakımından ele alınmakta, bu bilginin ülkemize nasıl aktarılacağı tartışılmaktadır.

İnsanlar, medeniyetin temellerini attıklarından bu yana ulaşımı sağlamak için köprüler inşa etmişlerdir. Geçit vermez nehirler hatta denizler, köprüler aracılığıyla aşılmıştır. Kemer ve tonoz gibi strüktürleri geliştiren Romalılar, bu sayede tarihte bilinen en ünlü köprü ve su kemeri yapımcıları olmuşlardır (Hasol, 2008; Roth 2002). İtalya'da da özellikle içinden nehir geçen tarihi kentlerde Roma Devri'nden itibaren tarihsel süreç boyunca, farklı mimari dönemleri temsil eden çok güzel köprüler inşa edilmiştir.

İtalyan nehir şehirleri, aynı zamanda köprü şehirleridir. Özellikle Floransa ve Roma gibi şehirler güzel köprüleri ile turistik odaklar olmaktadır (Şekil 1, 2). Köprüler, farklı mimari karakterleri ile nehir kentlerinin en dikkat çekici öğelerindendir. Kamusal yaşamın en hareketli ve canlı noktalarıdır.

İtalyan köprüleri, kentsel panoramanın en çok algılandığı noktalar olması bakımından da önem taşımaktadır. Yine kentin yüksek kotlarından algılanarak kent peyzajını tamamlamaktadırlar (Şekil 3)

İtalyan kentlerinin en önemli turistik çekim noktalarından biri de, tarihi çeşmelerdir. Konum ve mimari özellikleri bakımından birçok bölüme ayrılan zengin bir çeşme kültürüne sahiptirler. Bu çeşmelerden her biri, ya konumuna ya da mimari yapısına göre adlandırılmış olup başlıcaları, köşe çeşmeleri ve meydan çeşmeleridir (Şekil 4,5).

Çeşmeler, "piazza" adı verilen meydanların en önemli peyzaj öğeleridir. Hemen her meydana bir çeşme bulunmaktadır. İtalyan meydanlarını çeşmesiz ve çeşmeleri de susuz düşünmek neredeyse imkansızdır. İlk yapıldıkları gibi yaşamaya devam etmektedirler. Özellikle Barok'un uğultuyu, gürültüyü ve doğayı seven çeşmeleri, canlı yapılarıyla meydanların kamusallığını arttırmaktadırlar (Turani, 2000) (Şekil 6,7). İtalya'daki meydanlardan en dikkat çekici olanı, şüphesiz Roma'da Fontana di Trevi'nin (Aşk Çeşmesi) bulunduğu meydandır. Meydanın zeminine oyulan Barok çeşme, dar sokakların birleştiği bu uzunlamasına meydana canlılığıyla İtalya'nın en turistik noktalarından biri haline getirmiştir (Rasmussen, 2010).

İtalya'da köprü ve çeşmeler, profesyonel bir şekilde aydınlatılarak kentlerin gece algılarının parçası olmaktadır (Şekil 8). Bu yapıların geceleri aydınlatılması, canlı ve büyümlü bir atmosferin oluşmasını sağlamakta ve özellikle kente gelen yabancıların ilgisini çekmektedir. Böylelikle turizme de katkı sağlamaktadırlar. Öyle ki, bazıları, doğru aydınlat-

Şekil 1 - Dünyanın en der dükkanlı köprülerinden birisi olan Vecchio Köprüsü, Floransa

Şekil 2 - Sant'Angelo Köprüsü, Roma

Şekil 3 - Kent peyzajının tamamlayıcısı olan köprüler, Floransa

ma ile geceleri gündüze oranla çok daha ilgi çekici, gizemli ve görkemli olabilmekte ve belleklerde gece görünüşleri ile yer etmektedirler (Köşklük, 2007).

Kısacası günümüzde de fonksiyonlarını sürdüren bu yapılar, kentsel peyzajın vazgeçilmez bileşenleri olup, İtalya'nın turistik çekim noktalarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda da kamusalığın en yüksek olduğu noktalardır.

Şekil 4 - Bir köşe çeşmesi, Floransa

Şekil 5 - Bir meydan çeşmesi, Perugia

Şekil 6 - Roma'da Barok Quattro Fiumi Çeşmesi ve çevresindeki canlı yaşam

Şekil 7 - Roma'da Barok Trevi Çeşmesi ve çevresindeki canlı yaşam

Şekil 8 - Trevi Çeşmesi gece aydınlatması

3. Ülkemizdeki Örneklerin Durumu

Ülkemiz söz konusu olduğunda, benzer tarihi su yapılarının aynı şansa sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, fonksiyonsuz bırakma, bakımsızlık, kötü kullanım ve onarımlar, kasıtlı tahrip anlamına gelen vandalist eylemler şeklinde, kentin maddi varlığına sahip olma/çıkma duyarlılığının gelişmediği insanların neden oldukları hasarlardır (Ahunbay, 1996; Kuban, 2000).

Köprülerimizin fonksiyonları sürse de çoğu, bakımları yapılmadığı için yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu şekilde taş köprülerimiz yok olup gitmektedir.

Şekil 9 - Kötü bir kaldırımın içinde kalarak tahrip olmuş ve çalışmayan bir çeşme, İzmir

Şekil 10 - Topkapı Sarayı önünde taşıt yollarıyla kuşatılmış ve çalışmayan III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul

Türk-İslam geleneği ve mimarisinde geçmişte çok önemli bir yeri olan çeşmelerimiz, günümüzde köprülerden daha şanssız durumdadır. Genelde fonksiyonel değildirler. Köprüler bir şekilde yaşasa da, çeşmelerimizin çoğunda su yoktur. Böylece hayat ve canlılıklarını yitirmişlerdir. Bu özellikleri ile sadece obje olarak korunmakta ve görselliğe hizmet etmektedirler.

Büyük çoğunluğu yıkılıp tahrip olmaktadır. Özellikle yol çalışmalarında çoğu zarar görmekte ya da kaldırım kotları yükseldikçe özgünlüklerini kaybetmektedirler (Şekil 9).

Bazı örnekler taşıt yollarıyla kuşatılmış durumdadır (Şekil 10). Güzel bir çevre düzenlemesinden yoksun durumdadırlar. Bu yüzden kentin kamusal yaşamıyla bütünleşememektedirler. Dönemin mimari beğeni ve biçimine göre yenilenirken özgün karakterini kaybedebilmektedirler.

Çoğunu iyileştirmek için kullanılabilecek finans, yerel yönetimler tarafından zevksiz yeni çeşme yapımları için harcanmaktadır.

4. Sonuçlar

Bildiride ele alınan, İtalya'daki köprü ve çeşme yapılarının günlük hayattaki kullanım pratiklerinin bir bilgi olarak Türkiye'ye taşınması, bu tarihsel mirasımızın korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında çok önemlidir. İtalya'da günümüzde de fonksiyonlarını sürdüren bu yapılar, kentsel peyzajın ve kamusal yaşamın vazgeçilmez bileşenleri olup, İtalya'nın turistik çekim noktalarını oluşturmaktadırlar.

İtalya örneklerinden hareketle, ülkemizde köprü ve çeşmelerin sürdürülebilirliği için en önemli aktarım, bu yapıları objeleştirmek yerine, fonksiyonlarını sürdürebilmelerini sağlamaktır. Bu da, tarihsel mirasımızın sadece binalardan ibaret olmadığı, köprü ve çeşmelerin de bu mirasın parçaları olduğu bilincinin gelişmesi ile mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- 1 Ahunbay, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul.
- 2 Hasol, D., (2008), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayın, İstanbul.
- 3 Köşklük, N., (2007), "Kentsel Değerlerin Aydınlatılması İtalya'dan Uygulama Örnekleri", IV. Aydınlatma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, ss. 54-60, İzmir.
- 4 Kuban, D., (2000), Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, Yem Yayın, İstanbul.
- 5 Rasmussen, S. E., (2010), Yaşanan Mimari, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 6 Roth, L. M., (2002), Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı, İstanbul.
- 7 Turani, A., (2000), Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Not: Şekiller için kaynak, Nezihat Köşklük Kaya'dır.